

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТОТАЛІТАРНОГО ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ В СУЧАСНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

У статті проаналізовано вплив тоталітарного режиму на функціонування сучасних країн. Розкрито зміст поняття тоталітаризму, визначено та проаналізовано його типи. Особливу увагу акцентовано на особливостях даного режиму в таких країнах: КНДР, КНР, Куба, Ірак, Лівія, Сирія, базуючись на дослідженнях Г. Мирського, А.М. Возлядовської та Ханни Арендт.

Ключові слова: тоталітаризм, «недемократичні системи», ідеологія, індоктринація, «муллократія»

Актуальність проблеми полягає в необхідності прогнозування масштабів розвитку тоталітарного режиму ХХІ століття як, беручи до уваги історичний досвід ХХ століття.

Мета: дослідити особливості реалізації тоталітарного політичного режиму в сучасних країнах світу.

Сучасна демократія, про яку Черчілль сказав, що вона «має свої вади, але це найменш погана система з усіх поки що винайдених», з'явилася нещодавно за історичними мірками і тільки в обмеженому ареалі – Західній Європі і Північній Америці. При всіх вадах демократії важко заперечити той факт, що майже по всіх можливих критеріях будь-яка інша суспільно-політична система виглядає набагато гірше. Прикладами є «недемократичні системи» – диктатура, деспотизм, автократія, авторитаризм, тоталітаризм, які досі стають приводом політичних дискусій та суперечок.

Майже протягом всієї своєї історії людське суспільство керувалося монархами-самодержцями, військовими вождями і диктаторами, але невірно думати, що саме такий порядок існував вже з первісних часів. Це була своєрідна демократія «на самому верху», але вона швидше нагадувала олігархію (при тому, що влада перебувала в руках не найбільш багатих або родовитих, а найбільш авторитетних, навчених досвідом, «кращих людей» колективу).

Відомо, що в подальшому ця протодемократична система переродилася в спадкову монархію, різновидом якої по суті стало правління військових вождів, що узурпували владу. Щодо сучасних авторитарно-диктаторських систем, із них найбільш значимими, що залишили свій зловіщий слід на долі всього людства, беззаперечно, є системи тоталітарні. У цій статті мова піде про ХХІ ст., специфіку існування тоталітарного режиму на сучасній мапі світу.

Власне, термін "тоталітаризм" походить від пізньолатинських слів «totalitas» – повнота, цілісність і «totalis» - весь, цілий, повний, що стосовно політичного режиму означає повне (тотальне) підпорядкування громадян державі, тобто одержавлення.

Залежно від того, на який вектор розвитку суспільства і держави робиться

основний акцент, залежно від того, яка магістральна ідея закладається в тоталітарний режим, можна виділити наступних типів тоталітаризму.

1. Тоталітарний режим *соціалістичного або комуністичного типу*. У основу цього типу тоталітаризму закладена ідея соціальної рівності, будівництва однорідного безкласового суспільства. Прикладами тоталітаризму комуністичного типу є колишній СРСР, КНР, інші країни колишнього соціалістичного світу. На сучасному світі до таких країн разом з **КНР** належить **Куба, КНДР**.

2. До тоталітаризму другого типу відносять політичні режими фашистського або націонал-соціалістського типу. Основною ідеєю цього типу тоталітаризму є ідея національної або расово-етнічної переваги одного народу над іншим. У країнах, де існував тоталітарний режим нацистського типу, намагалися побудувати моноетнічне, расовооднорідне суспільство. Цю задачу вирішували шляхом піднесення однієї з націй і відповідного знищення і дискримінації інших народів. Класичним зразком тоталітаризму такого типу є фашистська Німеччина.

3. У третього типу тоталітаризму закладена ідея релігійного фундаменталізму, фанатизму. Це теократичний тоталітаризм. Тоталітарний режим цього типу прагне побудувати суспільство, засноване на догмах і канонах тієї або іншої релігії в її найбільш ортодоксальному, непримиренному варіанті. На сучасному світі до такого роду тоталітарного режиму можна віднести ісламський режим в Ірані. Своєрідними гібридними типами тоталітаризму є режими М. Каддафі в Лівії і С. Хусейна в Іраку. У цих режимах представлений своєрідний симбіоз теократичного (ісламського) тоталітаризму і елементів тоталітаризму соціалістичного типу.

Будь-який тип тоталітаризму – це деструктивний режим, тупиковий напрям суспільного устрою, що саморуйнується. Підсумовуючи різні дефініції і виділяючи збігаються ознаки, можна констатувати, що є шість основних критеріїв, що дозволяють говорити про наявність тоталітарної влади:

- Тотальна ідеологія;
- Єдина правляча масова партія;
- Тотальний контроль над ЗМІ;
- Контроль над економікою і професійною діяльністю;
- Поліцейський і ідеологічний контроль;
- Нещадне використання терору.

Ці риси характерні для обох різновидів тоталітаризму, відомих до цих пір: націонал-соціалістської (часто іменується фашистської) і "соціалістичної" (пов'язаної з іменами Сталіна, Мао Цзедун, Кім Ір Сена, Кім Чен Ір, Пол Пота).

Найяскравіший прояв вищезгаданих рис спостерігається на прикладі сучасної північнокорейської моделі тоталітарного режиму. Трудова партія Кореї – єдина в КНДР; ідеологія Чучхе, що нав'язується усіма ЗМІ країни; адміністративно-командна система керування економікою; силові структури, спрямовані на боротьбу як із "зовнішніми" ворогами, так і з "внутрішніми";

масовий терор, боротьба з релігією тощо.

З 1958 року Північна Корея розпочала реалізацію програми поділу громадян на три основні класи – стриженевий, хитливий і ворожий, що, у свою чергу, поділяються на 51 категорію, хоча Пхеньян ніколи не визнавав це відкрито.

У правовому аспекті на Сході і на Заході режими виявляються по-різному. Основна відмінність східних режимів від західних – відсутність верховенства права.

Культурологічною основою тоталітаризму є спроба переривання природних культурних традицій і створення на базі культурологічних підмін і фальсифікацій нової, особливої, агресивної субкультури, що претендує на тотальність.

На зміну буддизму, християнству та іншим традиційним для Кореї релігійним і філософським навчанням прийшла ідеологічна система Чучхе. У її основі лежить такий принцип: "Творці історії, так само як і усього світу, і тому природу та суспільство можна змінити руками цих творців... Маса – рушійна сила революції... але вони можуть діяти як творці тільки під керівництвом великого вождя... "

Культ особистості Кім Ир Сена і, меншою мірою, його сина і спадкоємця Кім Чен Іра є основою індоктринації у Північній Кореї.

Усі публікації, статті та радіопередачі в КНДР візуються із самого початку, щоб не припустити критики політичної системи чи урядової політики. ЗМІ велено діяти виключно як засобам для поширення політики, вказівок партії й уряду. Крім того, радіоприймачі виробництва Північної Кореї приймають тільки державні станції і радіопрограми. Навіть радіоприймачі іноземного виробництва спочатку проходять реєстрацію в Службі безпеки, де піддаються регуляції і настроюються тільки на одну хвилю – Центральної радіомовної станції Північної Кореї. Спецслужби перевіряють шкали усіх радіоприймачів країни раз на три місяці, і якщо пломба порушена, то вважається, що власник приймає радіопередачі Південної Кореї та інших «імперіалістичних» держав. Тоді він може бути покараний, як «ідеологічний правопорушник». Виняток становлять тільки радіоприймачі дипломатів інших країн.

Так само постають справи із телебаченням, хоча телевізори у сільських районах практично відсутні, у містах, за винятком Пхеньяна, їх теж небагато. Крім невеличкого числа представників елітної групи, населення Північної Кореї абсолютно не має уявлення про події за кордоном. ЗМІ КНДР зосереджені на тому, щоб створити у людей уявлення про становище у світі, яке потрібне владі. Стаття 56 Кримінального кодексу передбачає смертну кару і грошове стягнення з сім'ї страченого за:

1. Наклеп на урядову політику або поширення чуток контрреволюційного толку;
2. Видання, збереження і поширення контрреволюційних публікацій;
3. Складання текстів або поширення листів, призначених для збудження мас протиурядовими настроями.

Державною зрадою громадянина КНДР вважається навіть «надання такої допомоги, як послуги гіда, перекладача, створення комфорту або іншої матеріальної допомоги ворогу або тим іноземним організаціям чи особам, що виступають проти Північної Кореї», за що теж передбачена смертна кара (ст. 52 Кримінального кодексу).

Незважаючи на уривчасті відомості про ситуацію в КНДР, можна зробити висновок що її режим являє собою приклад класичного тоталітаризму із відсутністю всіх громадянських прав і свобод, зокрема свободи вираження поглядів. Північна Корея дає поки унікальний приклад того, як тоталітарна система виявляється в стані пережити смерть свого засновника, а без сумніву, це пов'язано з тим, що в очах населення Кім Ір Сен як би продовжує жити в своєму синові, дух його не помер, і ідеологія Чучхе зберігає свою силу.

Також до країн, режими яких можна віднести до категорії тоталітарних відповідно до згадуваними вище ознаками можна віднести Кубу та Ірак. У цих країнах в наявності є потужна, можна сказати, «тотальна» ідеологія, обробці якої піддані всі верстви населення та всі покоління, і монополізувала владу партія як стрижень всієї конструкції і носій «єдино вірної» ідеології; і готова за необхідності нещадно вдатися до терору.

Частково до цієї ж категорії можна зарахувати Лівію та Сирію. Тому що в цих державах майже всі ознаки тоталітаризму присутні, але ніби в ослабленому, якісно погіршеному вигляді; це тоталітаризм неповноцінний, мізерний. Капіталізм, нехай з обмеженнями і перешкодами з боку держави, зростає нестримно, щосили розвивається приватний бізнес, процвітає суспільство споживання, а широкі маси, особливо середні шари, навряд чи серйозно схильні суворой ідейної індоктринації і повні ентузіазму, що базується на щирій вірі у велике і непогрішиме, єдино правильне Вчення. У Сирії, як і в Північній Кореї, справу великого батька начебто продовжує його син і спадкоємець, але на що-небудь, що нагадує культ Кім Чен Іра, Башар Асад розраховувати не може. У Лівії Каддафі як і раніше популярний як особистість і керівник, але сумнівно, щоб більшість лівійців продовжували вірити в нього як у великого пророка і першовідкривача нових шляхів, та й серйозної політичної партії, що скріплює як обручем все суспільство.

У Ірані в правління Імама Хомейні були в наявності багато ознак тоталітарного суспільства, та й ідеологія «муллократії» і після смерті вождя залишається непримиренно тоталітарною. Однак дещо вже явно змінилося. Це пояснюється і тим, що наступник Хомейні виглядає лише блідою тінню свого попередника, якого маси справді обожнювали, і явним провалом зовнішньої експансії «ісламської революції»

Слід

також згадати про Китай та В'єтнам. Там є всі ознаки тоталітарної системи, крім її двох наріжних каменів - тотальної ідеологічної заангажованості населення і наявності харизматичного лідера, Великого Вождя, батька народу. Після смерті Мао Цзедуна і Хо Ши Міна ніхто не зміг зайняти їхнє місце. Нинішні керівники виглядають менш впливовими на тлі попередників: це просто звичайні державні діячі, нехай навіть неабиякі і популярні, але геть

позбавлені харизми, месіанського духу. Відбувається те ж, що було в Радянському Союзі в постсталінську, посттоталітарну епоху: люди ніби й не противляться вивченою ідеологічним догмам і тим більше не бунтують — вони просто ігнорують їх у своєму повсякденному житті.

Як не парадоксально це звучить, але основна маса людей в тоталітарній державі непохитно вірить в озвучені панівною і єдиною партією цілі і в виправданість методів. Якраз більшість вважає такий шлях і таке життя єдиною можливістю для себе. Натомість обожнює свого вождя (або фюрера, чи дуче) і вважає непогрішним.

З цієї причини політичній верхівці провідних країн світу необхідно контролювати та усіма можливими методами стримувати агресію та антигуманізм країн, які досі ідеалізують тоталітарний режим в усіх можливих аспектах.

Список використаної літератури:

1. Мирский Г. Ушел ли тоталитаризм вместе с двадцатым веком? // «Мировая экономика и международные отношения», - 2006. - № 1 - с 40-51.
2. Семенова Р.У. Ханна Арентс о тоталитаризме: политический и нравственный дискурсы (по страницам «Истоков тоталитаризма») // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 6. Политология. Международные отношения, – 2006. - №1 – с. 13-19
3. Возлядовская А.М. Тоталитаризм // Литература и жизнь (онлайн журнал) - <http://dugward.ru/publ/s34.html>
4. Лапшин С.А. Політологія // Навчальний посібник для студентів усіх спеціальностей (доповнено) Ред.Струкевич О.К., Конотопенко О.П., Лапшин С.А. – Вінниця: Нілан-ЛТД, 2016 р. – 491 с.